

zbožím a nikoli přímo penězi (i válečná náhrada Francie Německu po r. 1871 byla jen menším dílem vyplacena hotově), ale peníze jsou i v těchto případech měrou hodnoty a základem směnných kursů. To souvisí s novou formou hospodářského vývoje, s ú v ě r e m.

(Pokračování.)

Hospodářský problém středoevropský.

Spoluvydavatel známého týdeníku »Der österreichische Volkswirt«, Dr. Gustav Stolper, uveřejňoval od října 1915 do ledna 1917 v tomto listě celkem 30 »studií k budoucí obchodní politice monarchie«. Vydav první jich část (13 statí) s nepatrnými škrtky a opravami jakožto zvláštní otisk ze svého týdeníku, v knihkupeckém prodeji se nenalézající, uveřejnil později všechny tyto studie souborně, shrnuté však pouze v pět velkých kapitol, druhdy v naprosto změněném pořadu a místy se značnými škrtky a dodatky, v samostatné knize »Das mitteleuropäische Wirtschaftsproblem«,*) kterou německá kritika právem řadí k nejpozoruhodnějším publikacím, problému hospodářského sblížení Rakousko-Uherska s Německem se týkajícím.

Složiv hned v předmluvě přepjatou poklonu Naumannově »Střední Evropě«, která prý »v hospodářskopolitické literatuře nejbližších desítek let zaujme podobné místo jako Friedricha Lista Národní soustava politické ekonomie od dob německého celního spolku«, lituje, že co Naumann jako věstec nezbytného vývoje desítek let v uchvacující výmluvnosti ukázal jakožto nutný cíl vývoje, odpoutáno od čarovného kruhu jeho veliké osobnosti pohřžováno jest opětovně v moře pochybností. Politikové, státoprávníci a zejm. hospodářští politikové prováděli ostrou kritiku, znenáhla diskuse ztuhla, hnutí, co získalo na šířce, pozbylo na hloubce účinu, jak prý ví každý, kdo jako autor prodělal velký díl nesčetných sezení hospodářským »sblížením« se zabývajících, zná způsob, jakým vznikala jejich usnesení, a sledoval vznik a vzrůst hnutí. Od té doby, co prý celý svět je pro »Střední Evropu«, ztratila se víra v ni a tím i vůle podporovati žádoucí vývoj k ní. Vysvětlení tohoto sociologického jevu shledává Stolper v tom, že diskuse o Střední Evropě v svém průběhu přehlédla hospodářské účinky války, že celá přerostlá o tom literatura vychází z poměrů, jaké byly před válkou, a že jen na podkladě tohoto předválečného materiálu vykládala předpoklady budoucího poměru mezi Německem a Rakousko-Uherskem, jejich výrobní podmínky, možnost jejich přiblížení a jejich velké rozdílnosti. Přehlédl prý se, že

*) Das mitteleuropäische Wirtschaftsproblem. Von Dr. Gustav Stolper, Herausgeber des »Österreichischen Volkswirt«, Viedeň-Lipsko 1917, stran 305, cena váz. K 7.50.

válka, přerušivši úplně kontinuitu hospodářského vývoje, zanechá Evropu se změněnou skladbou hospodářskou, a že toto změněné složení hospodářské postavi i obchodní politiku před úkoly, v rámci dosavadních forem jejích vůbec nerozřešitelné, i opominulo prý se zkoumati předpoklady našeho budoucího hospodaření a tím i možnosti použití starých kategorií obchodněpolitických. Tenorem jeho knihy, často opakovaným, jest, že »Střední Evropa« není problémem účelnosti, nýbrž nezbytnosti, že je to problém v nejhlubším smyslu slova politický, »osudový problém spojených středních mocností po uzavření míru«, že hospodářský svazek německo-rakousko-uherský je nezbytný, ale také teprv možný jakožto důsledek trvalé a již nezměnitelné politické sounáležitosti Německa a Rakousko-Uherska a hospodářsky jedině možným východiskem z poměrů válkou vytvořených.

Stolper prý je připraven, že s leccíms, co v knize obsaženo, narazí na odpor — právě v tomto bodě: věčnosti politických aliancí nemůžeme s ním souhlasiti my a nesouhlasí s ním ani mnozí jeho říšskoněmečtí soudruzi, i když ještě nevěděli o německých nabídkách na alianci Ruska, Německa a Francie proti Anglii z let 1904 a 1905. Ale ovšem cílem našich Němců není aliance rovnoprávných, nýbrž podrobení a splynutí podmaněných. —

V prvním oddíle »O základech budoucí hospodářské politiky« Stolper dovozuje, že válka zanechá nám obrovské břemeno dluhů, jehož zúročení a umořování spolu se zaopatřením invalidů a pozůstalých donutí k ztrojnásobení břemene daňového: státní dluh Rakousko-Uherska, před válkou 20·3 miliardy K (v tom však na 3·6 miliardy K dluhů železničních), rozmnožil se jen do konce r. 1916 o víc než 40 miliard, státní dluhy německé říše a všech spolkových států, r. 1913 okrouhle 21 miliard M, stouply válkou do konce r. 1916 jen v říši německé o 46 miliard M (skutečné válečné výdaje činily v tu dobu přes 50 miliard M). Měla-li německá říše a spolkové státy z daní a cel (tedy bez státních podniků) příjmů ne zcela 3 miliardy M a Rakousko-Uhersko okrouhle 2·3 miliardy K, zatíží válečné výdaje, skončí-li válka v několika měsících (zatím arci již uplynulých), státní hospodářství v německé říši ročně o dalších asi 6 miliard M, v Rakousko-Uhersku o 4½—5 miliard korun — a protože stoupnou také jiné výdaje státní, bude nezbytno čisté příjmy státu alespoň ztrojnásobiti. Válka ztrávila dále zásoby a nutí k jejich rychlému nahrazení; protože pak rakouské hospodářství bylo již před válkou pasivní, bude nevyhnutelno rostoucí zadlužení do ciziny: činilo-li toto před vypuknutím války v Rakousko-Uhersku alespoň 10 miliard korun, vzrostlo průběhem války (výpůjčkami na rakouské a uherské pokladní směnky v Německu, účastí ciziny na válečných půjčkách našich, kreditováním zahraničních pohledávek našim bankám, velkým firmám průmyslovým atd.) asi o 5 miliard K, pasivum naší tržební bilance, které činilo těsně před válkou okrouhle 1 miliardu K ročně, nebude po válce pro velikou potřebu kapitálových

investicí v zemědělství i v průmyslu na dohlednou dobu daleko 2 miliard, k tomu se četné položky naší bilance platební (ruch cestovatelský a vystěhovalecký) válkou staly alespoň pochybnými — a v poměrech v podstatě podobných jest i Německo.

Ohromně vzrostlé břemeno daňové znamená však podnět k nesmírnému stoupnutí cen, které hrozí nás vyloučiti ze soutěže na trhu světovém, na trhu, jemuž však musíme nabízet své zboží, abychom jim zaplatili nezbytný nám přívoz surovin. Rakousko-Uhersko dováželo jich před válkou ročně z ciziny asi za 2 miliardy a vyváželo za 1 miliardu, v Německu činily suroviny přes 45% celkového dovozu a roční jich naddovoz činil tam před válkou 3½ miliardy M — tatáž kvanta surovin budou však po válce státi obnos několikanásobný. Daňové břemeno a zadlužení do ciziny jsou jako by obě želízka nůžek, svírajících tělo národního hospodářství — vymaniti se z nich bez těžkých závad sociálních jest úkolem budoucí hospodářské politiky.

Netušené zintenzivnění politického vědomí, jaké bylo způsobeno všeobecným ozbrojením lidu v této válce, zjednává však nové předpoklady i politice hospodářské. Před válkou vyčerpávala se hospodářská politika ve více méně význačných ojedinělých opatřeních, z nejrozmanitějších motivů vzešlých a nejrozličnějších účelům sloužících; zejm. úkolem obchodní politiky před válkou bylo vyrovnávání protichůdných zájmů rozličných skupin výrobních, stát měl při uzavírání smluv s jinými státy jaksi jen úlohu příznivce a podporovatele národního hospodářství, státní hospodářství samo nebylo zúčastněno, co přestala cla býti páteří příjmů státních — po válce musí však i obchodní politika dána býti do služeb účelů státohospodářských, a stejně i politika daňová a sociální, průmyslová i agrární.

Druhý oddíl o základních otázkách budoucí obchodní politiky zahajuje Stolper známým z historie faktem, že v středisku veškeré obchodní politiky Rakousko-Uherska již před válkou vždy byla úprava jeho hospodářskopolitických vztahů k Německu, jednak protože vnější obchod naší monarchie s Německem v celkovém vnějším obchodě jejím měl daleko největší význam,*) jednak protože i obchodní smlouvy naše s Německem mocí všeobecné výhodnostní klausule s jinými státy byly měřítkem uzavřenosti nebo naopak přístupnosti naší monarchie v obchodním styku se všemi státy ostatními.

*) Z celkového přívozu naší monarchie 3·4 miliard korun v roce 1913 připadlo 1·37 miliard (40%) na říši německou, z celkového našeho vývozu 2·77 miliard K připadalo rovněž 40%, 1·1 miliard korun, na Německo, teprv daleko za ním následovaly

v přívozu		ve vývozu	
Spojené Státy . .	323 mil. K,	Velká Británie .	270 mil. K,
britská Indie . .	233 > >	Itálie	216 > >
Velká Británie . .	217 > >	Rumunsko . . .	114 > >
Rusko	201 > >	Švýcarsko . . .	111 > >
Itálie	169 > >	Rusko	102 > >
Francie	113 > >		

Tento obchodněpolitický poměr naší monarchie k Německu byl v svých moderních počátcích právě jako dnes ovládán motivem politickým, zprvu cílem vstupu Rakouska do německého spolku celního, nyní tím, že válka »rázem skula Německo a Rakousko-Uhersko v ostře vyhraněnou politickou a hospodářskou jednotu«, »postavila pro budoucnost po válce politiku i hospodářství obou říší před společné otázky společného řešení vyžadující«, a to právě odlišuje prý jejich budoucí poměr ode všech jejich obchodněpolitických vztahů v minulosti. Tyto zvláštní obchodněpolitické poměry mezi středoevropskými velmocemi vyplývají z řady momentů: Je to především jejich zvláštní poměr politický — svazek spočívající prý na tisíciletém společenství dějinném, jazykovém i kulturním a válkou novými zájmy na severu (Polsko) i jihu (blízký Orient) spjatý — dále význam Německa jakožto nejdůležitějšího věřitele naší monarchie pro budoucnost — západní trhy pro nás, pokud prý není brán v pochybnost nejvyšší politický předpoklad, trvalá politická sounáležitost Německa a Rakousko-Uherska, jsou (za toho předpokladu Stolperova ovšem) vyloučeny, a má-li Německo přímo a nepřímou plniti (a na dlouho) svoji kapitalistickou úlohu vůči spojeneckému Rakousko-Uhersku, musí se snažiti po daleko pevnějším poměru obou národních hospodářství, než jaký trval kdy mezi dvěma samostatnými velmocemi — dále postavila válka obě říše pro mírovou dobu před tytéž úkoly hospodářskopolitické, takže žádné politické, sociální nebo hospodářské opatření Německa (majetková daň, zaopatření válečných invalidů a pod.) nebude moci zůstat nepovšimnuto v Rakousku a s rostoucí finanční potřebou i v Uhrách — obě říše jsou dále nuceny ke vzájemnému proniknutí svých hospodářství — vnitřní trh Německa může býti rozšířen jen vtažením Rakousko-Uherska s více než 50 miliony obyvatelstva průměrem teprv na nižších stupních spotřebivosti stojícího, a Rakousko-Uhersko potřebuje naopak právě pro své nejsilnější průmysly a své zemědělství německého konsumu — konečně i pro říši německou bývala obchodní smlouva s Rakousko-Uherskem směrodatnou pro celou její soustavu obchodněsmluvní.*)

Válka silně změnila předpoklady mezinárodní obchodní politiky poválečné. Věčná výhodnostní klausule článku 11. frankfurtského míru z r. 1871 v své staré podobě najisto neožije, také anglická svobodná tržba a samostatnost celní politiky anglických kolonií uvnitř britského imperia jest uvedena v pochybnost — anglický staroliberalismus byl se všemi svými ideologickými předpoklady pohřben toho dne, kdy Anglie zavedla všeobecnou brannou povinnost, individualismus v politickém myšlení Anglie je pře-

*) Obchodní smlouvy mezi naší monarchií a Německem obsahují nejvíce položek snížených a vázaných: z 1850 sazeb platného vnějšího celního tarifu rakouskouherského bylo proti Itálii sníženo nebo vázáno 151 a proti Rusku jen 23, kdežto v obchodní smlouvě s říší Německou jest 767 položek snížených nebo vázaných a 100 bezcelných. A podobně v Německu.

konán, volání po státním zásahu, po »organisaci« zaznívá v Anglii dnes snad hlasitěji než v Německu, kde se již naopak proti přemíře organizace uplatňuje jakási reakce, i v Anglii revoluce všech cen přehodnotila staré pojmy obchodněpolitické, konečně je v jistém smyslu britské hospodářské imperium již uskutečněno (Anglie dnes žije převážně potravinami ze svých kolonií a naopak nabyla v nich válkou jako průmyslový dodavatel monopolického postavení) — změněno zajisté jest i poválečné obchodněpolitické stanovisko Spojených Států (Stolperova kniha vydána byla před vstupem Unie do války a tím doznávají modifikace četné jeho vývody), nejisté jest i budoucí, poválečné obchodněpolitické postavení Ruska, jež jedni spatřují spěti k neodvratnému bankrotu, kdežto druzí soudí, že hospodářské jeho základy jsou neotřesitelné a že Rusko ze všech válčících velmocí hospodářské následky války nejsnáze překoná, nejistý posléze i poměr neutrálních států zámořských k mocnostem středním, životní to otázka zejm. říše německé.

Z obchodněpolitického chaosu, v němž válka zůstává svět a z něhož se jen znenáhla může vytvořiti trvalý řád, plyne pro obchodní politiku středních mocností především, že jest nemožno a nebezpečno jakkoliv se vázati před dobou, než bude lze jasně přehlédnouti obchodněpolitickou situaci světovou, že pro celou tuto dobu přechodu je tedy vyloučena smluvní politika obchodní a že střední Evropa jde vstříc nové periodě celní politiky autonomní.

Třetí oddíl knihy věnován spojitosti politiky s hospodářstvím, obsahuje po prvé v bezpodmínečné stilisaci hospodářsko-politické kredo Stolperovo, také pro nás zásadně cenné. Stolper ne snad přiznává, nýbrž jako základní axioma klade, že »v pravdě hospodářské sloučení jest možno toliko při úplné zájmové jednotě politické, jako politický svazek jest pevný jen, nalézají-li spojené strany v něm zachovány i své zájmy hospodářské. Jen jestliže politické i hospodářské zájmy jsou souhlasné, jest hospodářské spojení dvou států možno, a proto nemá ono v minulosti příkladu. O rozpor zájmů politických a hospodářských ztroskotaly v minulosti všechny plány na celní svazy« (str. 91). A dále: »Dvě říše, mezi nimiž zůstává myslitelné nepřátelství politické, nemohou sceliti ani své hospodářství. Neboť politický a vojenský svazek může býti vypovězen, avšak dvě hospodářství, jež jednou organicky spolu srostla, mohou jen s nebezpečenstvím života od sebe býti roztržena. V národohospodářskou dělbu práce, již by spojení hospodářských obvodů Německa a Rakousko-Uherska konec konců přivedilo, mohou se obě velmoci spustiti, jen jsou-li si trvale jisty doplněním své produkce výrobou spojencovou.« Teprv nynější »válka vynutila trvalou politickou sounáležitost obou říší«, která je také »nejvyšším předpokladem svazku hospodářského«, byť i nutkové motivy jeho byly ryze hospodářské (str. 92).

Nutí-li stejný směr zájmů světohospodářských Německo i Rakousko-Uhersko k společnému hospodářskopolitickému postupu,

pravým nepřítelem a jediným Rusko. Jediným světodějinným posláním, o které jest opřeno existenční oprávnění národnostního státu Rakousko-Uherska, je prostředkovatelství mezi kulturou západní a východní, a ono nesmí dále vzdáti se ani hospodářské expanse na jihovýchod, protože břemena velmocenského postavení svého může unést jen co možná expansivní politikou hospodářskou. Tímž směrem nesou se i dosavadní cíle německé politiky světové po udržení a posílení Turecká jakožto dráhy pro německou kulturní činnost do vnitřní Asie a po založení veliké koloniální říše středoafrické, pro něž má opět veliký význam Egypt jakožto předmostí mezi Asií a Afrikou. Na severu Polskem a na jihovýchodě účastí Německa v orientální otázce je trvalá politická sounáležitost obou říší zpečetěna nerozlučně, a doplňována i usnadněna prý národní spojitostí německé říše s německým Rakouskem.

Stolper varuje však přeceňovati význam národnostněpolitického momentu pro problém středoevropský. Jistě prý arci »nemálo znamená, že by postavení Němců v Rakousku hospodářským sloučením s německou říší mohlo získati. Znamenáť panství německé myšlenky v kulturním obvodu alespoň 50—60 milionů Neněmců. Ale přec pouze panství německé myšlenky, nikoliv německého národa. Na nějakou nadvládu Němců v Rakousko-Uhersku nemůže a nesmí býti myšleno. Sám pokus ji založiti otrásl by nutně říši v jejích základech a v tomto boji byli by Němci v Rakousku předem již v beznadějném postavení. Nikoliv politické potlačení nebo zatlačení Neněmců v Rakousko-Uhersku nesmí a nemůže býti plodem středoevropského sloučení, nýbrž jejich smíření s německou duchovostí a s německými methodami hospodářskými. A těchto se účastníci mají Slované a Románi v říši stejný zájem jako Němci a Maďari«.

Věříme, že národohospodář Stolper hlásá zde svoje upřímné přesvědčení, a ceníme, že jiný Němec, bývalý železniční ministr Wittek, se souhlasem jeho slova cituje,*) upozorňuje, že v Rakousku proti 10 mil. Němců stojí 18 milionů Neněmců a v Uhrách proti 2 mil. Němců 19 milionů Neněmců, nehledíc ani k 2 milionům Neněmců v Bosně a Hercegovině, ale historie učí, že právě v německé politice bezohledný nacionální egoismus nedbal nikdy ani práva ani slušnosti a že přes nečetné hlasy ideologů kráčela brutálně železná praxe.

Co do formy hospodářského sloučení s Německem, Stolper, který ještě nedávno v souborné publikaci Spolku pro sociální politiku prohlásil kategoricky, že »ryzí celní unie jest spojena s takovými obtížemi, že o její uskutečnění usiluje dnes již jen mizivá menšina«, a dospěl ke kombinaci celní unie (s mezičky) a pouhé preference, v nejnovější knize obrátil se k úplné celní unii: zjednání zásadně bezcelného obchodního styku mezi Rakousko-Uher-

*) Die mitteleuropäischen Wirtschaftsfragen, Warnsdorf, 1917, str. 14 a násl.

skem a Německem je prý netoliko nyní teprv možnou, nýbrž i nad všechny t. zv. přechodné formy vynikající formou střeoevropského svazu hospodářského, k tomu formou pro přechodný ráz hospodářského života poválečného nezbytnou, zkrátka jediným možným řešením střeoevropského problému hospodářského, které je možno bez příkroští, protože hospodářská odvětví při úplném hospodářském sloučení s Německem k odumření odsouzená došla nyní za války kapitalistického odškodnění, o jakém by se jim nikdy bylo nesnilo. Naproti tomu vylučuje Stolper nejen úplně myšlenku plného hospodářského společenství střední Evropy se státy balkánskými, nýbrž i vzájemné poskytnutí pouhé celní přednosti, jejíž hospodářská hodnota i v nejpríznivějším případě by nevyvážila nebezpečnoství politických, a slibuje si daleko více od co nejuzšího kapitalistického spětí a proniknutí Balkánu Střední Evropou.

Kniha končí zajímavou výstrahou státníkům před »sestárlými lidmi hospodářskými«, kteří »nemyslí v stoletích, nýbrž v letech« a »vzpírají se instinktivně proti změnám, jichž ovoce již se nedožijí«.

G.

ZPRÁVY.

Tlak Ruska k mořím. *) Nejvlastnějším velečinem Petra Velikého bylo ne t. zv. poevropštění Ruska, které bylo již před ním zahájeno a jím jen bezohledně urychleno a jeho směr změněn, ani dobytí pobřeží mořského, které bylo již před dvěma sty lety v ruském držení, avšak muselo pak arci býti opuštěno, nýbrž že svůj kontinentální stát hodlal učiniti námořní mocí a z baltického moře mare clausum, že r. 1712 přeložil residenci z Moskvy přímo na moře, na nejzazší periferii říše a v nejbližší sousedství nepřítelů, že násilně utvořil válečné loďstvo a vychovával Rusy ve zdatné nejen námořníky, nýbrž námořní vojáky. Mezi všemi národy světa jsou Slované moři nejcizější — ne ze strachu před vodou (vnitrozemská plavba Ruska je největší na světě), nýbrž pro jejich výlučně pevninská sídla: dolní tok všech jejich veleřek, Dněpru, Dviny, Němenu a Visly, byl v moci cizí. U východních Slovanů i nejposunutější body, obě pozdější veliké obchodní republiky Pskov a Nižní Novgorod, jsou daleko od finského zálivu a ještě vzdálenější jest od moře Kijev. Jaký div, že se východního obchodu zmocnili Normanové, kteří na svých loďkách z varjagského (východního) moře vnikali do Něvy nebo Dviny, převáželi čluny přes nízká rozvodí do Dněpru, jehož prahy při tehdejší vyšší vodě nebyly tak nebezpečny jako dnes, a přicházeli až do moře Černého nebo po Volze až do kaspického. Černé moře ovládali tak úplně, že v 10. a 11. stol. slulo prostě mořem ruským a že Byzance uzavírala s těmito kupci, lupiči a bojovníky obchodní traktáty. Později Italové, zejm. Janov, zmocnili se jižní plavby, ale vpád

*) Russlands Drang zu den Meeren. Von Prof. Dr. A. Brückner, Berlín, Weltw. Archiv, červen 1917, str. 196 a násl.